

คู่มือการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้าง “ความเป็นพลเมือง”

โดย ปริญญา เทวานฤมิตรกุล

คุณสมบัติของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย ทั้งหมด ๖ ประการ คือ (๑) เคารพกติกา (๒) เคารพสิทธิผู้อื่น (๓) เคารพความแตกต่าง (๔) เคารพหลักความเสมอภาค (๕) รับผิดชอบต่อสังคม และ (๖) ฟังตนเอง ซึ่งถ้าจะให้จำง่ายๆ เราสามารถสรุปรวมให้เหลือ ๓ ข้อได้คือ (๑) เคารพกติกา (๒) เคารพสิทธิผู้อื่น (เคารพสิทธิ เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค) และ (๓) รับผิดชอบต่อสังคม (รับผิดชอบต่อสังคม และ ฟังตนเอง) ไม่ได้เกิดขึ้นมาโดยการฟังบรรยาย หรือสอนด้วยการพูดให้ฟัง หากเกิดจากการเรียนรู้ โดยการใช้กิจกรรมและการลงมือปฏิบัติในการทำให้ผู้เรียนคิดได้ และพัฒนาคุณสมบัติเหล่านี้ให้มีขึ้นมาด้วยตนเอง

“คู่มือการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง” จะได้กล่าวถึงหลักการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เพื่อให้อาจารย์และครูผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในห้องเรียนได้ด้วยตนเอง ดังจะได้กล่าวต่อไป

๑. หลักการพื้นฐานของการจัดการศึกษาเพื่อสร้าง “ความเป็นพลเมือง”

ก่อนที่จะกล่าวถึง “วิธีการ” ในการสร้าง “ความเป็นพลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึง “หลักการพื้นฐาน” ของการจัดการศึกษาเพื่อสร้าง “ความเป็นพลเมือง” เสียก่อน โดยเหตุที่ “ประชาธิปไตย” คือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุดของประเทศ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็น “เจ้าของประเทศ” ที่มีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเองอย่างเสมอภาคกัน และสามารถอยู่ร่วมกับเจ้าของประเทศคนอื่น ได้ถึงแม้จะแตกต่างหรือขัดแย้งกัน ดังนั้น เมื่อ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยเป็นเจ้าของประเทศ “ความเป็นพลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย โดยหลักแล้วจึงมิได้เกิดขึ้นด้วยการบังคับ หากเกิดขึ้นด้วยการทำให้เจ้าของประเทศทั้งหลายเกิดความตระหนัก เรียนรู้ และพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของความเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยให้มีขึ้นมาด้วยตนเอง ซึ่งเราสามารถสรุปหลักการพื้นฐานของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ได้ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ที่จะพัฒนาผู้เรียน (นักเรียน นิสิต นักศึกษา) ให้เป็น “พลเมือง” ไม่ใช่ผู้สอน แต่คือตัวผู้เรียนเอง โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็น “วิทยากรกระบวนการ” ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนคิดได้ และ “พัฒนาตนเอง” ให้มีคุณสมบัติความเป็นพลเมืองได้ด้วยตนเอง ดังนั้น ผู้เรียนจึงเป็น “ประธาน” ร่วมกับผู้สอน ไม่ใช่ “กรรม” และเป็น “ศูนย์กลาง” ของการเรียนรู้ (student-centered)
๒. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงเป็น “แนวระนาบ” มิใช่ “แนวตั้ง” ที่อาจารย์มี “อำนาจ” และเป็นผู้ผูกขาด “ความรู้” โดยผู้เรียนมี “หน้าที่” ต้องจดจำต้อง

ทำตามที่อาจารย์บอก และวัดผลว่าถ้าใคร “จำ” และตอบตามที่อาจารย์ “สอน” ได้มากเท่าไร ยิ่งได้คะแนนดีมากเท่านั้น หากเป็นการเรียนการสอน “แนวระนาบ” ที่ครูหรืออาจารย์จะเรียนรู้ร่วมกับนักเรียนนักศึกษา และเรียนรู้จากนักเรียนนักศึกษาได้ด้วย

๓. การพัฒนาตนเองให้มีความเป็นพลเมืองในข้อต่างๆ ขึ้นมาไม่ได้เกิดจากการฟังบรรยาย หากต้องใช้กิจกรรม และการลงมือปฏิบัติ
๔. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็น “พลเมือง” จะต้องมีการติดตามประเมินผลในการพัฒนาตนเอง โดยให้มีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีการสรุปทบทวนการเรียนรู้ (reflection) โดยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับอาจารย์ผู้สอนอย่างสม่ำเสมอ

จริงๆ แล้วไม่ใช่ผู้เรียนทุกคนจะคิดได้ด้วยตนเอง หรือพัฒนาตนเองด้วยตนเองขึ้นมาได้ทุกคน แต่กระบวนการเรียน “แนวระนาบ” และผู้เรียนเป็น “ประธาน” จะทำให้ผู้เรียนที่คิดได้แล้วได้ขึ้นมาเป็นผู้นำ การเรียนรู้วิธีนี้จะเป็นการเปิดพื้นที่ให้สติปัญญาและเหตุผล ผู้ที่ยังคิดไม่ได้จะได้คิดจากผู้เรียนที่คิดได้แล้ว คนที่ยังทำไม่ได้จะเรียนรู้และควบคุมตนเองจากผู้ที่ทำได้แล้ว และเมื่อคนส่วนใหญ่เป็น “พลเมือง” แล้ว คนที่ยังไม่เป็นพลเมืองจะกลายเป็นส่วนน้อยที่จะต้องปฏิบัติตามคนส่วนใหญ่ และจะต้องเรียนรู้ที่จะต้องเป็น “พลเมือง” ในท้ายที่สุด

๒. รูปแบบกิจกรรมเพื่อสร้าง “ความเป็นพลเมือง”

เราสามารถใช้อีกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติความเป็นพลเมืองในข้อต่างๆ ทั้ง ๖ ข้อ โดยผู้สอนสามารถนำรูปแบบกิจกรรมที่จะนำเสนอต่อไปนี้ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงอุดมศึกษา ซึ่งจะขอแยกนำเสนออีกกิจกรรมต่างๆ ไปตามหัวข้อของคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองในข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ฝึกการเคารพกติกา

กิจกรรมที่ ๑ ตกลง “กติกา” ในการอยู่ร่วมกัน

- (๑) ผู้สอนอธิบายว่า “ประชาธิปไตย” คือการปกครองโดย “กติกา” หรือกฎหมายที่มาจากประชาชน ดังนั้น กติกาในการอยู่ร่วมกันในห้องเรียนจะมาจากนักเรียนนักศึกษาคกลงกันว่า เราควรจะมีกติกาอะไรบ้าง จากนั้นให้ผู้เรียนเขียนสิ่งที่คิดว่าควรจะเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในห้องเรียนมาคนละหนึ่งข้อ โดยเขียนบน post-it และให้แต่ละคนออกมาแปะที่กระดานหน้าห้อง
- (๒) ผู้สอนสรุปประเด็นที่มีการเสนอมา โดยให้เรื่องที่คล้ายกันหรือทำนองเดียวกันเป็นประเด็นเดียวกัน

- (๓) ผู้สอนนำประเด็นกติกาสี่ข้อที่สรุปเป็นข้อๆ จาก (๒) มาประชุมกันและ “ตกลงกัน” ไปทีละข้อ โดยใช้หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากที่คุ้มครองเสียงข้างน้อย (เสียงข้างมากเคารพเสียงข้างน้อย และเสียงข้างน้อยเคารพเสียงข้างมาก) ให้เสียงข้างน้อยได้แสดงความคิดเห็นให้เสียงข้างมากรับฟัง โดยหลีกเลี่ยงการโหวต และพยายามใช้วิธีการสรุปแบบ “เห็นพ้องต้องกัน” ไปทีละข้อ ทั้งนี้ “กติกา” ไม่ควรจะมีมากเกินไป เพราะกติกา ยิ่งมาก ประสิทธิภาพการบังคับใช้จะยิ่งน้อย เหมาะสมที่สุดคือไม่ควรจะมีเกิน ๕ ข้อ
- (๔) เขียน “กติกา” ที่ตกลงกันบนกระดาษโปสเตอร์และติดไว้ในห้องให้เห็นโดยทั่วกัน และให้ผู้เรียนจดลงในสมุดของตนเองและเซ็นชื่อไว้
- (๕) ให้ผู้เรียนประเมินตนเองว่า “กติกา” ข้อใดที่จะปฏิบัติได้น้อยที่สุด และให้เหตุผลว่าทำไมจึงจะปฏิบัติได้น้อยที่สุด โดยเขียนในสมุดของตนเอง หรือผู้สอนอาจทำเป็นเอกสารแจกให้ผู้เรียน ดังตัวอย่าง

ชื่อ .....

“กติกา” ข้อใดที่ นักเรียน (หรือนักศึกษา) คิดว่าตนเองจะปฏิบัติได้น้อยที่สุด

.....

เพราะเหตุใด จึงคิดว่าตนเองจะปฏิบัติได้น้อยที่สุด

.....

.....

.....

นักเรียน (หรือนักศึกษา) จะพัฒนาตนเองอย่างไร ให้สามารถปฏิบัติตามกติกาข้อนี้ให้ได้

.....

.....

- (๖) ให้มีการ “ประเมิน” การเคารพกติกา โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง โดยทำตารางบนกระดาษไวท์บอร์ดหรือกระดาษฟลิปชาร์ตดังตัวอย่าง และให้ผู้เรียนแต่ละคนออกมาประเมินตนเองว่ากติกาแต่ละข้อ ตนเองเคารพมาก/ ปานกลาง/ หรือน้อย (ทั้งนี้ให้ใช้วิธีการขีดแบบเดียวกับการนับคะแนนเลือกตั้งคือใช้วิธีการขีดเส้นสั้นๆ ทางตั้ง พอถึงคนที่ทำให้ขีดเป็นแนวนอนตัดขวางสี่เส้นแรก ดังนี้ HHH เพื่อให้ง่ายในการนับ)

กติกาส่งตรงกัน (ตัวอย่าง)	มาก	ปานกลาง	น้อย
๑. ตรงต่อเวลา			
๒. ไม่คุยกันรบกวนการเรียนการสอน และไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น			
๓. รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน			
๔. ไม่ใช้อุปกรณ์สื่อสารระหว่างการเรียน			

- (๗) ข้อที่มีการปฏิบัติได้ **น้อยที่สุด** ให้อภิปรายกันในห้องว่า ปัญหาคืออะไร สาเหตุอยู่ที่ไหน และจะ **ช่วยกัน** แก้ไขอย่างไร โดยอาจมีการให้เสนอกันว่าคนที่ไม่ละเมิดกติกา อาจมีบทลงโทษเบาๆ ที่เหมาะสม เช่น บำเพ็ญประโยชน์ให้ส่วนรวม
- (๘) ให้มีการประเมินการเคารพกติกาอย่างสม่ำเสมอ เช่น สัปดาห์ละครั้ง โดยใช้กระบวนการตามข้อ ๕ ข้อ ๖ และข้อ ๗ ทุกครั้ง

กิจกรรมที่ ๒ ใครคือคนละเมิดกติกา

- (๑) ให้ผู้เรียนเขียนบน post-it ว่า “ท่าน (หรือนักเรียน นิสิต นักศึกษา แล้วแต่กรณี) พบเห็นการละเมิดกติกา หรือละเมิดกฎหมายในเรื่องใดบ้าง จะเป็นการพบเห็นเอง หรือเห็นจากข่าวก็ได้ เช่น การขับรถฝ่าไฟแดง ขับรถผิดกฎจราจร จอดในที่ห้ามจอด ขายเทปผีซีดีเถื่อน เป็นต้น” แล้วให้ออกมาแปะที่กระดาน
- (๒) ผู้สอนสรุปประเด็นเป็นข้อๆ ไว้บนกระดาน
- (๓) จากนั้นให้ผู้เรียนเขียนบน post-it อีกแผ่นว่า “แล้วตัวท่าน (หรือนักเรียน นิสิต นักศึกษา แล้วแต่กรณี) เคยละเมิดกติกา หรือละเมิดกฎหมายในเรื่องใดบ้าง” แล้วให้ออกมาแปะบนกระดาน
- (๔) ผู้สอนพูดว่า “ดูซิว่า เรื่องที่เราพบเห็นคนอื่นละเมิดกติกา กับเรื่องที่เราเป็นคนละเมิดกติกาเอง เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร” และอ่านไปที่ละแผ่น (โดยอาจข้ามเรื่องซึ่งคล้ายๆ กัน) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเรื่อง que ผู้เรียนเห็นคนอื่นทำกับเรื่อง que ผู้เรียนทำเอง เหมือนกันหมดหรือเกือบหมด
- (๕) ผู้สอนถามผู้เรียนว่า “ตกลงปัญหาเรื่องการละเมิดกติกาหรือละเมิดกฎหมายในสังคมไทย ใครคือคนละเมิดกติกา” ผู้เรียนจะตอบว่า “ตัวเรา” ผู้สอนถามต่อว่า “ถ้าจะแก้ปัญหारेื่องการละเมิดกติกาในสังคมไทยต้องแก้ที่ใคร” ผู้เรียนจะตอบว่า “แก้ที่เรา” จากนั้นผู้สอนถามอีกครั้งว่า “ถ้าจะสร้างสังคมที่ประกอบด้วยพลเมืองที่เคารพกติกา ต้องเริ่มต้นที่ใคร” ผู้เรียนจะตอบว่า “เริ่มที่เรา”

- (๖) ผู้สอนสรุปว่า เราคือสาเหตุของปัญหาการละเมิดศติกา หรือการละเมิดกฎหมายในสังคมไทย การแก้ปัญหาจึงต้องเริ่มที่ตัวเรา เมื่อสาเหตุไม่มีปัญหาก็จะไม่มีอีกต่อไป การสร้างสังคมที่ประกอบด้วยพลเมืองที่เคารพศติกาจึงต้องเริ่มต้นที่ตัวเรา

๒.๒ ฝึกการเคารพสิทธิผู้อื่น

กิจกรรมที่ ๑ ใครคือคนละเมิดสิทธิผู้อื่น

- (๑) ผู้สอนเขียนหัวข้อบนกระดานว่า “การละเมิดสิทธิผู้อื่น” จากนั้นแจกกระดาษ post-it ให้ผู้เรียนทุกคนๆ ละ ๒ แผ่น
- (๒) ให้ผู้เรียนทุกคนเขียนบน post-it แผ่นแรก โดยตอบคำถามว่า “ท่าน (หรือ นักเรียน นิสิต นักศึกษา) เคยถูกละเมิดสิทธิอะไรบ้าง เช่น ถูกแซงคิว ถูกจอดรถขวางทาง เพื่อนบ้านเปิดเพลงเสียงดังในยามวิกาล เพื่อนคุยกันเสียงดังรบกวนการเรียน เพื่อนเอาของไปใช้โดยไม่ขอ ให้เขียนมาหนึ่งเรื่อง” แล้วออกมาแปะที่กระดาน
- (๓) ผู้สอนสรุปรวบรวมประเด็นเป็นข้อๆ ไว้บนกระดาน
- (๔) จากนั้นให้ผู้เรียนเขียนบน post-it แผ่นที่สองว่า “เมื่อไหร่ท่าน (หรือ นักเรียน นิสิต นักศึกษา) เขียนว่าท่านเคยถูกละเมิดสิทธิอะไรบ้าง แล้วตัวท่านละ ท่านเคยละเมิดสิทธิคนอื่นในเรื่องใดบ้างหรือไม่ ให้เขียนมาหนึ่งเรื่อง” แล้วให้ออกมาแปะบนกระดาน
- (๕) ผู้สอนพูดว่า “ดูซิว่า ที่เรื่องที่เรถูกละเมิดสิทธิ กับเราเป็นคนละเมิดสิทธิผู้อื่น แตกต่างกันหรือไม่” และอ่านไปที่ละแผ่น (โดยอาจข้ามเรื่องซึ่งคล้ายๆ กัน) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเรื่องที่ผู้เรียนถูกคนอื่นทำกับเรื่องที่ผู้เรียนเป็นคนทำ เหมือนกันหมดหรือเกือบหมด
- (๖) ผู้สอนถามผู้เรียนว่า “ตกลงปัญหาเรื่องการละเมิดสิทธิผู้อื่นในสังคมไทย ใครเป็นคนละเมิดสิทธิ” ผู้เรียนจะตอบว่า “ตัวเรา” ผู้สอนถามต่อว่า “ถ้าจะแก้ปัญหาเรื่องการละเมิดสิทธิผู้อื่นต้องแก้ที่ใคร” ผู้เรียนจะตอบว่า “แก้ที่เรา” และผู้สอนถามอีกครั้งว่า “ถ้าจะสร้างสังคมที่คนเคารพสิทธิผู้อื่น ต้องเริ่มต้นที่ใคร” ผู้เรียนจะตอบว่า “เริ่มที่เรา”
- (๗) ผู้สอนสรุปว่า เราคือสาเหตุของปัญหาการละเมิดสิทธิผู้อื่นในสังคมไทย การแก้ปัญหาจึงเริ่มที่ตัวเรา เมื่อสาเหตุไม่มีปัญหาก็จะไม่มีอีกต่อไป การสร้างสังคมที่ประกอบด้วยพลเมืองที่เคารพสิทธิผู้อื่นจึงต้องเริ่มต้นที่ตัวเรา
- (๘) จากนั้นผู้สอนอ่านรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๘ ให้ผู้เรียนจดลงบนสมุดของตนเอง และสรุปว่า เราทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ แต่ถ้าเจ้าของประเทศทุกคนอยากทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น ประเทศของเราก็จะมีแต่ความวุ่นวายและการถ่วงละเมิดสิทธิของกันและกัน จนไม่อาจอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

ต่อไปได้ ดังนั้นสิทธิของเราจึงใช้ได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ซึ่งเป็นกติกาที่กำหนดไว้แล้วในรัฐธรรมนูญที่เราทุกคนควรต้องปฏิบัติตาม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

มาตรา ๒๘ วรรคหนึ่ง “บุคคล ... ย่อมใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ...”

กิจกรรมที่ ๒ ตรวจสอบไม่ให้ละเมิดสิทธิของกันและกัน และไม่ให้มีการละเมิดกติกา

- (๑) แจกกระดาษ A4 ที่หนากว่าปกติ ให้ผู้เรียนตัดเป็น ๘ แผ่นเท่าๆ และให้เขียนว่า “คุณกำลังละเมิดสิทธิ / ละเมิดกติกา” และให้เขียนชื่อตนเองไว้ข้างล่าง
- (๒) วิธีการเล่นคือ เมื่อมีใครมาละเมิดสิทธิ หรือมีการละเมิดกติกาที่ตกลงกันไว้ในข้อใด ให้แจกบัตรนี้ให้ กติกา คือ ถ้าเราละเมิดกติกา หรือละเมิดสิทธิผู้อื่น ต้องน้อมบัตรแต่โดยดี
- (๓) ให้เวลาหนึ่งสัปดาห์ (หรือสองสัปดาห์ หรือนานกว่านั้นก็ได้) ใครมีบัตรมากที่สุดต้องออกมาพูดหน้าห้อง หรือให้ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ให้ส่วนรวม
- (๔) สามารถทำกิจกรรมนี้ซ้ำหรือต่อเนื่องได้เรื่อยๆ

๒.๓ ฝึกการเคารพความแตกต่าง

กิจกรรมที่ ๑ คำตอบที่ถูกต้องในระบอบประชาธิปไตยมีได้มีเพียงแค่คำตอบเดียว

- (๑) ผู้สอนถามผู้เรียนว่า “อาจารย์ให้เงินท่าน (หรือนักเรียน นิสิต นักศึกษา) คนละ ๑๐ บาท ให้ไปซื้อของ ราคา ๓ บาท จะได้เงินทอนกี่บาท” ผู้เรียนจะตอบว่า ๗ บาท
- (๒) ผู้สอนถามต่อว่า “ใครมีคำตอบอื่นหรือไม่” ถ้าไม่มีใครตอบให้ผู้สอนเฉลย คำตอบอื่นมีอีก ๓ คำตอบ คือ หนึ่ง คือทอน ๒ บาท ถ้าใช้เหรียญ ๕ บาทไปซื้อ สอง ทอน ๑ บาท ถ้าใช้เหรียญ ๒ บาทไปซื้อ และ สาม ไม่ทอนเลย ถ้าใช้เหรียญบาทไปซื้อ
- (๓) ผู้สอนอธิบายว่า คำถามข้อเดียวมีคำตอบที่ถูกต้องถึง ๔ คำตอบ ขึ้นอยู่กับคำว่าใช้เหรียญอะไรไปซื้อ ถ้าใช้เหรียญ ๑๐ บาทไปซื้อก็ทอน ๗ บาท ถ้าใช้เหรียญ ๕ ไปซื้อก็ทอน ๒ บาท ถ้าใช้เหรียญ ๒ บาทไปซื้อก็ทอน ๑ บาท คำตอบที่ถูกต้องในระบอบประชาธิปไตยมีได้มีเพียงแค่คำตอบเดียว
- (๔) ผู้สอนถามต่อว่า “แล้วพรรคการเมืองใด คือคำตอบที่ถูกต้องสำหรับประเทศไทย” ให้ผู้เรียนคิดหรือแลกเปลี่ยนสักครู่หนึ่ง แล้วจึงเฉลยว่า คำตอบคือ ทุกรัฐบาล ขึ้นอยู่กับประชาชนเจ้าของประเทศว่าจะเลือกพรรคใด ใครได้คะแนนเสียงมากกว่าก็ชนะการเลือกตั้งไปตามกติกา

(๕) ผู้สอนสรุปว่า เมื่อคำตอบที่ถูกต้องมีได้มากกว่าหนึ่งคำตอบ หรือถูกต้องทุกคำตอบ เราจึงต้องเคารพความแตกต่างของกันและกัน คำตอบของคนอื่นก็ถูกต้องเหมือนกับคำตอบของเรา จะอยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ร่วมประเทศกันจึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน ความสมานฉันท์มิใช่การเปลี่ยนคนอื่นให้มาคิดเหมือนเรา แต่คือการเคารพว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะคิดแตกต่างจากเรา

กิจกรรมที่ ๒ ฝึกการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง

(๑) ให้ทุกคนตอบคำถามในกระดาษ ๒ - ๓ คำถามที่เป็นประเด็นที่มีความเห็นขัดแย้งกันอยู่ในสังคม เช่น หนึ่ง “ในการเลือกตั้งครั้งหน้า หรือถ้ามีการยุบสภาเกิดขึ้น (ถ้ายังไม่มีสิทธิเลือกตั้งให้สมมติว่ามีสิทธิเลือกตั้งแล้ว) ท่านจะเลือกพรรคการเมืองใด” สอง “ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ประเทศไทยควรยกเลิกโรงเรียนกวดวิชา” สาม “ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ที่เราควรสร้างเขื่อนเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม ถึงแม้ว่าจะต้องสูญเสียป่าไม้เป็นจำนวนมาก” หรือคำถามใดๆ ที่เป็นเรื่องที่ขัดแย้งหรือเห็นแตกต่างกันอยู่ในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยของท่าน

(๒) ให้ทุกคนจับคู่กัน โดยหาคนที่ตอบคำถามแตกต่างกันในข้อหนึ่งข้อใด เพียงข้อเดียว ให้คนแรกอธิบายเหตุผลให้อีกคนฟังว่าทำไมจึงมีความเห็นเช่นนั้น กติกาคือ ให้ฟังอย่างตั้งใจ ห้ามเถียง ห้ามโต้แย้ง แต่ถามได้ ใช้เวลา ๒ นาที จากนั้นสลับให้อีกคนอธิบายบ้างโดยเงื่อนไขเดียวกัน

(๓) จากนั้นผู้สอนจะเชิญ ๓ คู่ ๓ คำถาม ออกมาพูดหน้าห้อง โดยอาจสุ่มหรือเลือกคู่ที่คุยสนุกๆ ออกมา โดยคนที่ถูกเชิญออกมาพูด จะไม่พูดความคิดของตัวเอง แต่จะพูดความคิดของอีกคนว่า เขามีความเห็นอย่างไร เมื่อพูดเสร็จให้ผู้สอนถามความรู้สึกเมื่อต้องฟังสิ่งที่แตกต่างจากความคิดของตนเอง

(๔) ผู้สอนสรุปว่า ถ้าเราฟังซึ่งกันและกัน เราจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะมีความเห็นที่แตกต่างกัน ในเรื่องส่วนบุคคล เช่น ใครเลือกพรรคไหน ก็ให้เคารพกัน ส่วนในเรื่องส่วนรวมเราก็สามารถใช้เหตุผลในการตัดสินใจหาเรื่องของส่วนรวมร่วมกันได้ ถ้าเคารพและรับฟังซึ่งกันและกัน

๒.๔ ฝึกการเคารพหลักความเสมอภาค

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

มาตรา ๓ “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย”

มาตรา ๓๐ “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”

กิจกรรมที่ ๑ ฝึกมองคนให้เป็นแนวระนาบ

๑. แบ่งกลุ่มเป็น ๔ กลุ่ม (สำหรับห้องเรียนที่มีผู้เรียนตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๖๐ คน) แจกกระดาษ A4 กลุ่มละหนึ่งแผ่น และให้ฉีกเป็น ๔ ส่วนเท่าๆ กัน

๒. ผู้เรียนถามว่าในสังคมของเราประกอบด้วย ใคร หรือ อาชีพอะไรบ้าง ให้ตอบมากลุ่มละ ๔ อาชีพ โดยให้ตอบทีละกลุ่ม และให้เขียนบนกระดาษ แผ่นละหนึ่งอาชีพ กลุ่มแรกและกลุ่มที่สอง ในโรงเรียน หรือใน มหาวิทยาลัยของเรา (เช่น ครู อาจารย์ คนขายข้าวแกง แม่บ้าน รปภ.) กลุ่มสาม รอบๆ โรงเรียนหรือ มหาวิทยาลัยของเรา และกลุ่มสี่ อาชีพอื่นๆ ใน สังคมไทย และให้มาปะที่กระดานทีละกลุ่ม โดยให้ปะตาม ความสูงต่ำ ของอาชีพ

๓. ผู้สอนถามว่า “ประชาชนอาชีพเหล่านี้ไปเลือกตั้งมีสิทธิเท่ากันหรือไม่? ทำไมประชาชนไม่ว่ายากดี มีเงินทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเลือกตั้ง? ทำไมกากบาททุกอันตอนนับจึงเท่ากันหมดโดยไม่สนใจว่าใคร เป็นคนกากบาท?” พื่อนักศึกษาตอบว่า “เพราะความเสมอภาค” ให้ผู้สอนถามต่อว่า “ทำไมประชาธิปไตย ประชาชนจึงเสมอภาคกัน?” ให้ประธานกลุ่มแต่ละกลุ่มตอบ ผู้สอนเฉลยว่า เพราะระบอบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตย (แปลว่าอำนาจอสูงสุดของประเทศ) เป็นของปวงชนชาวไทย ซึ่งบัญญัติไว้ที่มาตรา ๓ ของ รัฐธรรมนูญ ประชาชนจึงร่วมกันเป็นเจ้าของประเทศ ซึ่งตามหลักกฎหมายแล้ว ของสิ่งหนึ่งที่มีเจ้าของมากกว่า หนึ่งคน โดยที่มิได้มีการระบุว่าแต่ละคนมีส่วนเท่าไร ทุกคนย่อมมีส่วนเท่าๆ กัน ประชาชนไม่ว่ายากดีมีเงินทุกคนจึงเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอภาคกัน รัฐธรรมนูญมาตรา ๓๐ จึงบัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอภาคกันใน กฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”

๔. ถามต่อว่า “เมื่อประชาชนเสมอภาคกัน ความสัมพันธ์ของประชาชนเป็น แนวตั้ง หรือ แนว ระบาย?” ผู้เรียนจะตอบว่า “เป็นแนวระนาบ” ผู้สอนก็ให้ผู้เรียนปะใหม่ให้เป็นแนวระนาบ

๕. ผู้สอนสรุปว่า “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยต้องมองคนเป็นแนวระนาบ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือการศึกษา เป็นแต่เพียง ความแตกต่าง อาชีพหรือหน้าที่การงาน เป็นแต่เพียง การแบ่งงานกันทำในสังคม ในระบอบประชาธิปไตย “พลเมือง” ทุกคนล้วนแต่เสมอภาคกันในแนวระนาบ ถ้าไม่ฝึกฝนเราจะมองคนเป็น แนวตั้ง ขอให้ทุกคนตรวจสอบตนเองว่ามองคนเป็นแนวตั้งหรือแนวระนาบ ถ้ามองคนเป็นแนวตั้งต้องเปลี่ยน ให้มองคนเป็นแนวระนาบ และต้องเคารพความแตกต่างและบทบาทหน้าที่ของกันและกัน

กิจกรรมที่ ๒ ฝึกการเป็น “พลเมืองโลก” : มนุษย์ไม่ว่าชาติไหน ภาษาใดล้วนเสมอภาคกัน

๑. แบ่งกลุ่มเป็น ๔ กลุ่ม ให้เขียนชื่อประเทศมากลุ่มละ ๓ ประเทศ สองกลุ่มแรกเขียนชื่อประเทศเพื่อนบ้าน อีกสองกลุ่มให้เขียนชื่อประเทศในทวีปอื่นๆ โดยเริ่มทีละกลุ่มเพื่อให้ชื่อประเทศไม่ซ้ำกัน
๒. ให้ผู้สอนเขียนคำว่า “ประเทศไทย” ไว้กลางกระดาน และให้แต่ละกลุ่มนำชื่อประเทศที่เขียนไว้มาปะ บนกระดาน โดยแบ่งประเทศเหล่านี้เป็นสองกลุ่ม ประเทศที่เหนือกว่าเรา (รวยกว่า เจริญกว่า) ให้ปะเหนือประเทศไทย ประเทศที่ด้อยกว่าเรา (จนกว่า ด้อยพัฒนากว่า) ให้ปะใต้ประเทศไทย
๓. เมื่อปะครบทุกกลุ่มแล้ว ให้ผู้สอนถามผู้เรียนว่า “ประเทศที่เหนือกว่าประเทศไทยเหนือกว่าเพราะ เหตุใด ประเทศที่ด้อยกว่าประเทศไทยด้อยกว่าเพราะเหตุใด” ให้แลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม โดยใช้เวลา สั้นๆ และให้ตัวแทนทั้ง ๔ กลุ่มตอบ

๔. ผู้สอนถามต่อว่า “เราปฏิบัติต่อประเทศที่เราเห็นว่าด้อยกว่า เสมอกันกับประเทศที่เราเห็นว่าเขาเหนือกว่าเราหรือไม่” จากนั้นถามต่อว่า “ถ้าเราเสมอภาคกันในประเทศ แล้วกับต่างประเทศเราควรต้องเสมอภาคด้วยหรือไม่”
๕. ผู้สอนสรุปว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ถ้าความเป็น “พลเมือง” ในประเทศคือการมองคนในประเทศเป็นแนวระนาบ “พลเมืองโลก” ก็ต้องมองประชาชนประเทศต่างๆ ในโลกอย่างเสมอภาคและเป็นแนวระนาบเช่นเดียวกัน
๖. ผู้สอนถามต่อว่า “เมื่อมนุษย์ทุกคนในโลก ไม่ว่าชาติไหน ภาษาใดล้วนเสมอภาคกัน แล้วความสัมพันธ์ของผู้คนประเทศต่างๆ ในโลกเป็น แนวโค้ง หรือ แนวระนาบ?” ผู้เรียนจะตอบว่า “เป็นแนวระนาบ” ผู้สอนก็ให้ผู้เรียนออกมาแปะชื่อประเทศต่างๆ ใหม่ให้เป็นแนวระนาบ
๗. ผู้สอนสรุปว่า ขอให้ทุกคนพัฒนาตนเองให้เป็น “พลเมืองโลก” โดยเริ่มต้นจากการมองคนประเทศต่างๆ เป็นแนวระนาบ เลิกการเลือกปฏิบัติแบบไม่เป็นธรรมและเหยียดหยามประเทศที่ด้อยกว่าหรือจนกว่าเรา “ประชาคมอาเซียน” ที่กำลังจะมีขึ้น จะเกิดไม่ได้ถ้าคนไทยถูกเหยียดหยามเพื่อนบ้าน และไม่มองคนเป็นแนวระนาบ

๒.๕ ฝึกความรับผิดชอบตนเอง และการพึ่งตนเอง

กิจกรรมที่ ๑ เราพึ่งตนเองได้มากแค่ไหนในชีวิตประจำวัน

๑. แบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย ๔ กลุ่ม ให้ผู้เรียนในแต่ละกลุ่มสำรวจตนเองว่า ที่มาถึงโรงเรียนวันนี้ อะไรบ้างที่ทำได้เอง ของในตัวเองมีอะไรบ้างที่ได้มาด้วยตนเอง หรือเก็บเงินซื้อด้วยตนเอง โดยไม่ขอพ่อแม่เพิ่ม

๒. ให้เวลาคุยกัน ๑๐ นาที จากนั้นให้ประธานหรือตัวแทนกลุ่มออกมาสรุปหน้าห้อง และอภิปรายกลุ่มใหญ่ร่วมกัน

๓. อาจารย์สรุปว่า การเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย เราจะเป็น “พละ” หรือ “กำลัง” ของ “เมือง” ได้ เราต้องพึ่งตนเองตามสมควรให้ได้ด้วย ไม่ใช่เอาแต่พึ่งพ่อแม่หรือให้พ่อแม่ทำให้

กิจกรรมที่ ๒ เราพึ่ง “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” มากแค่ไหนในการปัญหาของเรา หรือเราเคย “บน” สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือไม่

๑. แบ่งกลุ่มย่อย ๔ กลุ่ม ให้ผู้เรียนสำรวจตนเองว่าในตัวมี “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” อะไรบ้าง และตนเองพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดตัวไว้มากน้อยแค่ไหน และเคย “บน” สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ ทราบหรือไม่ว่า “บน” มาจาก “สินบน” เราคิดว่าการ “บน” และการ “แก้บน” เป็นการแก้ปัญหามาได้จริงหรือไม่ ถ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่มีนักเรียนนักศึกษาจะอย่างไร

๒. ให้เวลาคุยกัน ๑๐ นาที จากนั้นให้ประธานหรือตัวแทนกลุ่มออกมาสรุปหน้าห้อง และอภิปรายกลุ่มใหญ่ร่วมกัน

๓. ผู้สอนสรุปว่า การเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเจ้าเป็นเสรีภาพทางศาสนาและความเชื่อตามรัฐธรรมนูญ การภาวนาหรือขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราเคารพนับถือแก้ปัญหาให้เป็นที่ทำได้ แต่จริงๆ แล้วคนที่แก้ปัญหามาให้เราคือตัวเราเอง ทุกศาสนาล้วนแต่สอนให้พึ่งตนเอง ศาสนาพุทธสอนว่า คนเป็นที่พึ่งแห่งตน ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามสอนว่า พระเจ้าจะช่วยเฉพาะแต่คนที่ช่วยเหลือตนเอง

กิจกรรมที่ ๓ เราสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้มากแค่ไหน หรือต้องพึ่งคนอื่นหรือสิ่งอื่นตลอดเวลา

๑. แบ่งกลุ่มเป็น ๔ กลุ่มย่อย และให้แต่ละกลุ่มตอบคำถามกลุ่มละข้อ ดังต่อไปนี้คือ

(๑) หมู่บ้านนักเรียนนักศึกษาที่กำลังจะท่วม นักเรียนนักศึกษาแก้ปัญหาอย่างไร และถามต่อว่า ถ้าเรียกกรรงเจ้าของหมู่บ้าน เรียกกรรงหน่วยงานรัฐให้มาป้องกันแก้ไข แต่เจ้าของหมู่บ้านและหน่วยงานรัฐไม่สนใจ นักเรียนนักศึกษาจะป้องกันแก้ไขปัญหาน้ำท่วมอย่างไร

(๒) ถ้านักเรียนหรือนักศึกษาทำกับข้าวกินเอง แล้วน้ำมันปาล์ม หรือเนื้อหมู หรือเนื้อไก่ขาดตลาด นักเรียนหรือนักศึกษาจะทำอย่างไร และถามต่อว่า ถ้าเรียกกรรงให้รัฐบาลแก้ปัญหา แล้วรัฐบาลไม่แก้ปัญหาคือจะทำอย่างไร

(๓) โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยสกปรก มีการทิ้งขยะไม่เป็นที่ ห้องน้ำไม่สะอาด นักเรียนจะแก้ปัญหาคืออย่างไร และถามต่อว่า ถ้าเรียกกรรงให้ผู้บริหารแก้ไข แล้วผู้บริหารไม่แก้ไขนักเรียนจะทำอย่างไร

(๔) ถ้านักเรียนหรือนักศึกษาอยากจะทำกิจกรรมเพื่อสังคม แต่งบประมาณจากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยไม่พอ นักเรียนหรือนักศึกษาจะทำอย่างไร และถามต่อว่า ถ้าเรียกกรรงให้โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยเพิ่มงบประมาณให้ แต่โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยไม่มีงบประมาณเพิ่มให้จะทำอย่างไร

๒. ให้เวลาคุยกัน ๑๐ นาที และตัวแทนกลุ่มตอบกลุ่มละไม่เกิน ๓ นาที ผู้สอนซักถาม และนำไปสู่การให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยการ “พึ่งตนเอง”

๒.๖ ฝึกการมีความรับผิดชอบต่อสังคม

กิจกรรมที่ ๑ ฝึกความคิดและการมองโลกแบบเชื่อมโยง

๑. ผู้สอนยกเก้าอี้มาตั้งหน้าห้องหนึ่งตัว และถามว่า “นักเรียนเห็นเก้าอี้ตัวนี้ แล้วมองเห็นอะไรบ้าง เก้าอี้ตัวนี้มาเป็นเก้าอี้ได้อย่างไร”

๒. แบ่งกลุ่มเป็น ๔ กลุ่ม ให้คิดสิ่งที่เกี่ยวข้องในการมาเป็นเก้าอี้ตัวนี้ ทั้งที่เป็น “ธรรมชาติ” (ไม้ ตะปู น็อต แล็กเกอร์ ฟ้า) และ “คน” (เช่น คนงานที่ผลิตเก้าอี้ คนทำตะปู คนผลิตแล็กเกอร์ คนขับรถส่งของ ไกล

- กว่านั้นคือ ชาวนาที่ปลูกข้าว) มากลุ่มละ ๕ อย่าง โดยใช้เวลา ๕ นาที และให้ตัวแทนกลุ่มออกมาอธิบายความเกี่ยวข้องกัน โดยอาจให้วาดเป็นรูปและเขียนเชื่อมโยงกัน
๓. จากนั้นให้ทุกกลุ่มคุยแลกเปลี่ยนสั้นๆ อีก ๒ นาที ว่า แล้ว “ตัวเรา” เกี่ยวข้องกับเก้าอี้ตัวนี้และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเก้าอี้ตัวนี้อย่างไร และให้ตัวแทนกลุ่มพูดสรุปสั้นๆ
  ๔. ผู้สอนสรุปว่า สิ่งต่างๆ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อย่างมองสิ่งต่างอย่างแยกส่วน และ “ตัวเรา” เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงถึงกัน สิ่งต่างๆ เป็นอย่างไรย่อมมีผลต่อตัวเรา ในทางกลับกันตัวเราเป็นอย่างไรย่อมมีผลถึงสิ่งต่างๆ มีผลต่อสังคม และ โลกของเรา
  ๕. ผู้สอนสามารถใช้สิ่งของอื่นๆ เพื่อฝึกการมองโลกแบบเชื่อมโยงได้อีก เช่น ปากกา โทรศัพท์มือถือ วิทยุ รถยนต์ อาคารเรียน

กิจกรรมที่ ๒ (๑) หาข่าวมาคุยปัญหาแบบที่ ๑

๑. ผู้สอนกำหนดหัวข้อข่าวให้ผู้เรียนไปหาข่าวมา โดยอาจตัดมาจากหนังสือพิมพ์ หรือปริ้นท์ออกมาจากอินเทอร์เน็ตก็ได้
๒. การเรียนครั้งต่อมาให้แบ่งกลุ่มย่อย ๔ กลุ่ม ให้ประธานกลุ่มนำการพูดคุย ว่าข่าวที่หามาเป็น “ปัญหา” ของสังคม หรือประเทศของเราอย่างไร ทั้งนี้โดยที่ยังไม่ต้องนำเสนอทางแก้ไข
๓. กติกาในการพูดคุยคือ หนึ่ง ไม่มีความคิดใครถูกไม่มีความคิดใครผิด ให้พูดทีละคนเมื่อคนหนึ่งพูด ทุกคนต้องฟัง สอง ต้องพูดทุกคน ให้ความเวลา ๑๕ นาที
๔. ผู้สอนแจกกระดาษฟลิปชาร์ต ให้ทุกกลุ่มทำเป็นโปสเตอร์ออกมานำเสนอ ให้ความเวลาในการทำโปสเตอร์ ๒๐ นาที
๕. ให้ประธานกลุ่มหรือตัวแทนกลุ่มออกมานำเสนอกลุ่มละ ๓ นาที อาจจะนำเสนอหลายคนก็ได้
๖. ผู้สอนสรุปและนำการแลกเปลี่ยนกลุ่มใหญ่
๗. ชั่วโมงเรียนครั้งต่อไปใช้กิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาสังคมกับความเชื่อมโยงกับตัวเรา (กิจกรรมที่ ๓)

กิจกรรมที่ ๒ (๒) หาข่าวมาคุยปัญหาแบบที่ ๒ (World Café)

๑. กิจกรรมการหาข่าวมาคุยแบบที่หนึ่งมีเพียงหัวข้อเดียว แบบที่สองจะมีหลายหัวข้อเพื่อให้เห็น “ประเทศไทย” โดยใช้เทคนิควิธีการแบบ World Café หรือ “สภากาแฟ” ที่เน้นการ “ฟัง” และการแลกเปลี่ยนบนพื้นฐานของหลักความเสมอภาคที่มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน ผู้สอนจะกำหนดหัวข้อใหญ่ๆ ให้กลุ่มย่อย ๔ กลุ่ม ได้แก่ การเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม โดยอาจใช้วิธีการจับฉลาก เมื่อแต่ละกลุ่มได้หัวข้อใหญ่แล้ว ให้สมาชิกในกลุ่มไปหาข่าวตามหัวข้อนั้น โดยอาจตัดมาจากหนังสือพิมพ์ หรือปริ้นท์ออกมาจากอินเทอร์เน็ตก็ได้

๒. ให้ประธานกลุ่มนำการพูดคุย ๔ กลุ่มคือ ๔ Café ว่าข่าวที่หามาเป็น “ปัญหา” ของสังคม หรือประเทศของเราอย่างไร ทั้งนี้โดยที่ยังไม่ต้องนำเสนอทางแก้ไข
๓. กติกาในการพูดคุยคือ หนึ่ง ไม่มีความคิดใครถูกไม่มีความคิดใครผิด ให้พูดทีละคนเมื่อคนหนึ่งพูด ทุกคนต้องฟัง สอง ต้องพูดทุกคน ให้เวลา ๑๕ นาที
๔. เมื่อครบ ๑๕ นาที ให้สลับกลุ่ม โดยแต่ละคนเลือกไปเข้า Café อื่นได้ตามที่สนใจ ให้เวลาคุยอีก ๑๐ นาที โดยเจ้าของ Café และเลขานุการอยู่กลุ่มเดิม เมื่อครบเวลา ให้ทุกคนเลือกเข้า Café ปัญหาอื่นได้อีกหนึ่งครั้ง ให้เวลาอีก ๑๐ นาที
๕. ให้ทุกกลุ่มทำโปสเตอร์ (ใช้กระดาษฟลิปชาร์ต) โดยให้เวลา ๒๐ นาที และให้เจ้าของ Café ออกมานำเสนอถึงประเด็นที่มีการคุยกัน ให้เวลานำเสนอกลุ่มละ ๓ นาที
๖. ผู้สอนสรุปและนำการแลกเปลี่ยนกลุ่มใหญ่
๗. ชั่วโมงเรียนครั้งต่อไปใช้กิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาสังคมกับความเชื่อมโยงกับตัวเรา (กิจกรรมที่ ๓)

กิจกรรม ๓ ปัญหาในสังคมมาจากไหน – ฝึกการวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เห็นว่าเราทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา

๑. เมื่อทำกิจกรรมหาข่าวมาวิเคราะห์ปัญหาแล้ว ให้ทุกกลุ่มวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา โดยมีเงื่อนไขคือ ต้องวิเคราะห์ให้เจอว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและสาเหตุอย่างไร
ตัวอย่าง สำหรับผู้สอน (เป็นแนวทางสำหรับผู้สอน ไม่ให้เฉลยตั้งแต่แรก แต่ให้ใช้เป็นแนวทางให้ผู้เรียนคิดด้วยตัวเอง)
ปัญหาโลกร้อน เกิดจากคนทำลายสิ่งแวดล้อม เราเคยแยกขยะหรือไม่ เราบริโภคจนเกินพอดีหรือไม่
ปัญหาขยะ ขยะเกิดจากใคร ใครเป็นคนทิ้งขยะ ใครที่ไม่ยอมแยกขยะ
ปัญหาทางเพศของเยาวชน เกิดจากสื่อ ละครหลังข่าว ใครคือสาเหตุ ผู้สร้างละคร สถานีโทรทัศน์ ผู้สร้างละครและสถานีโทรทัศน์สร้างละครตามเรตติ้ง แล้วใครคือเรตติ้ง
ปัญหาการเมือง นักการเมืองใช้อำนาจโดยมิชอบ แล้วใครเลือกนักการเมืองเข้าสภา
ปัญหาคอร์รัปชัน นักการเมืองจะคอร์รัปชันได้อย่างไร ถ้าไม่มีใครยอมให้สินบน แล้วใครเป็นคนให้สินบน ใครเป็นคนให้เงินได้โต๊ะแก่นักการเมือง เราเคยให้สินบนไหม เราเคยให้เงินตำรวจไหม
๒. ให้ตัวแทนกลุ่มออกมานำเสนอ และเชื่อมโยงปัญหาเข้าด้วยกัน เราเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาหนึ่งปัญหานั้นก็จะเป็นสาเหตุของปัญหาอื่นๆ ต่อไป
๓. ถามว่าถ้าจะแก้ปัญหานี้ ต้องเริ่มแก้ที่ใคร รัฐบาลแก้ไหวหรือไม่ ผู้มีอำนาจแก้ได้หรือไม่ คำตอบคือเมื่อเราเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุ เราต้องแก้ที่สาเหตุ โดยเริ่มที่ตัวเรา เมื่อสาเหตุมีน้อยลงปัญหาก็ค่อยๆ หดไป ผู้เรียนเลือกได้ว่าจะ เป็น “พลเมือง” คือเป็น “พละ” ของเมือง หรือจะเป็น “ภาวะ” ของเมือง
๔. ให้ใช้กระบวนการเดียวกันนี้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยหรือในสถาบันการศึกษาของเรา ปัญหาแทบทุกอย่างเกิดจากคน ถ้าคนไม่ก่อปัญหา ปัญหาก็จะหมดไป สังคมก็จะเป็นสังคม

- เข้มแข็ง สถาบันการศึกษา โรงเรียน มหาวิทยาลัยของเราก็จะเข้มแข็ง เมื่อ “ภาระเมือง” มีน้อยลง และมี “พลเมือง” เพิ่มมากขึ้น และจะมี “พละ” หรือกำลังในการแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง
๕. ขั้นตอนต่อไปให้ใช้กระบวนการ “การเรียนรู้โดยการทำโครงการแก้ปัญหา” ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

๓. กิจกรรมที่สร้าง “ความเป็นพลเมือง” ที่ฝึกคุณสมบัติทุกข้อของความเป็นพลเมือง

๓.๑ การเรียนรู้โดยการทำโครงการแก้ปัญหา (Project-Based Learning) เพื่อฝึกความเป็น “พลเมือง” ที่ร่วมรับผิดชอบและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

กิจกรรมที่ ๑ การทำโครงการแก้ปัญหาในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย

๑. ให้ผู้เรียนเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน หรือในมหาวิทยาลัย ที่เกิดจาก “คน” จากนั้นแบ่งกลุ่มย่อยและให้ประธานกลุ่มนำการพูดคุยโดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและความเกี่ยวข้องกับตัวเรา โดยวิเคราะห์ให้เห็นว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุของปัญหาอย่างไร และออกมานำเสนอหน้าห้อง (การฝึกการรับผิดชอบต่อสังคม กิจกรรมที่ ๓)

๒. จากนั้นให้กลุ่มย่อยพูดคุยแลกเปลี่ยนวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย หรือในสถาบันการศึกษา โดยลงมือทำด้วยตนเอง

๓. ใช้แนวทางแก้ปัญหาที่นำเสนอในกลุ่มพัฒนาให้เป็น **โครงการกลุ่ม** ถ้าแบ่งกลุ่มย่อยในห้องเป็น ๔ กลุ่ม ควรยุบให้เหลือ ๒ กลุ่มเพื่อให้มีสมาชิกมากพอสมควรในการทำโครงการ โดยให้กลุ่มที่เสนอแนวทางคล้ายกันให้รวมกัน จากนั้นให้ประชุมเลือกประธานอีกครั้ง และให้คิดโครงการ โดยมีเงื่อนไขคือ โครงการจะต้องไม่ใช่การเสนอให้มหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนแก้ไข หรือให้รัฐบาล หรือให้คนอื่นแก้ไข แต่ต้องเป็นการลงมือแก้ปัญหาด้วยตัวเอง เพื่อฝึกการเป็น “พลเมือง” ที่ “พึ่งตนเอง” ในการแก้ปัญหา ทั้งนี้ให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพยายามนำไปสู่ข้อสรุป แบบเห็นพ้องต้องกัน โดยให้โครงการมาจากตัวผู้เรียนเอง โดยผู้สอนเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ

๔. ให้ทำโปสเตอร์โครงการ และให้ประธานหรือตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอโครงการพร้อมด้วยโปสเตอร์ โดยให้เวลานำเสนอโครงการกลุ่มละไม่เกิน ๔ นาที

๕. จากนั้นให้แต่ละกลุ่มลงมือทำโครงการ โรงเรียน มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา อาจจะมียุบประมาณจำนวนหนึ่งเป็นค่าอุปกรณ์ให้แต่ละกลุ่ม

๖. การทำโครงการใช้เวลาในการทำ ๒ – ๓ สัปดาห์ โดยมีการติดตามผลการทำงานเป็นระยะ

๗. เมื่อทำโครงการเสร็จให้มีการเสนอ “ผล” การทำโครงการในห้อง ถ้ามีหลายห้องให้มีการนำเสนอรวมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

๘. จากนั้นในช่วงเวลาเรียนครั้งต่อมาให้แต่ละกลุ่มสรุปว่า โครงการที่ได้ทำก่อให้เกิดผลในการแก้ปัญหาอย่างไร และได้เรียนรู้อะไรจากการทำโครงการ

กิจกรรมที่ ๒ การทำโครงการแก้ปัญหาของชุมชนรอบๆ โรงเรียนหรือรอบๆ มหาวิทยาลัย

๑. ให้ผู้สอนพาผู้เรียนลงชุมชนที่อยู่รอบๆ โรงเรียนหรือรอบๆ มหาวิทยาลัย เพื่อไปเรียนรู้สัมผัสปัญหา ทั้งนี้โดยติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน
๒. ให้มีแบบสอบถามง่ายๆ ในเรื่องปัญหาของชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับนักเรียนในการลงไปพูดคุยกับประชาชนในชุมชน
๓. จากนั้นนำข้อมูลกลับมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มและในห้อง วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ
๔. ให้เสนอแนวทางแก้ไข พัฒนาให้เป็นโครงการโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม
๕. ลงมือทำโครงการโดยใช้กระบวนการเดียวกันกับการทำโครงการแก้ปัญหาในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัย (กิจกรรมที่ ๑)

กิจกรรมที่ ๓ การทำโครงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมของเรา

๑. ใช้กิจกรรมนี้ต่อเนื่องจากกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมว่ามาจากไหน (การฝึกความรับผิดชอบต่อสังคม กิจกรรมที่ ๓) โดยให้เสนอแนวทางแก้ปัญหาโดยพัฒนาให้เป็นโครงการ
๒. ลงมือทำโครงการโดยใช้กระบวนการเดียวกันกับการทำโครงการแก้ปัญหาในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัย (กิจกรรมที่ ๑)

๓.๒ การเรียนรู้การปกครองตนเองของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยด้วยการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

กิจกรรมที่ ๑ การไปเลือกตั้งสถานักเรียน สถานักศึกษา องค์กรนักศึกษ

๑. เมื่อมีการเลือกตั้งสถานักเรียน หรือประธานนักเรียน (สำหรับนักเรียน) หรือเลือกตั้งองค์การนักศึกษ/สโมสรนักศึกษ และสถานักศึกษา (สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย) ให้อาจารย์ถามว่าเรามีเลือกตั้งสถานักเรียน/ประธานนักเรียน องค์กรนักศึกษ/สถานักศึกษาไปทำไม ทำไมต้องมีเลือกตั้ง องค์กรเหล่านี้มีบทบาทหน้าที่อะไร ให้การบ้านให้นักเรียนนักศึกษไปหาคำตอบ

๒. อาจารย์ให้การบ้านให้นักเรียนนักศึกษไปเลือกตั้ง

๓. จากนั้นสัปดาห์ต่อมาให้มาคุยกันในห้อง โดยแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๔ กลุ่ม โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

(๑) องค์กรเหล่านี้มีบทบาทหน้าที่อะไร

(๒) ไปเลือกตั้งแล้วรู้สึกอย่างไร / นักเรียนหรือนักศึกษาที่ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีเหตุผลอะไร

(๓) นักศึกษาเลือกผู้สมัครคนไหน ด้วยเหตุผลอะไร (ไม่ต้องบอกว่าเลือกใคร)

(๔) ประชาธิปไตยในโรงเรียน และในมหาวิทยาลัยสะท้อนประชาธิปไตยของประเทศไทยอย่างไร

๔. จากนั้นให้ประธานกลุ่มหรือตัวแทนกลุ่มออกมานำเสนอหน้าห้อง

๕. อาจารย์บันทึกประเด็นเป็นตาราง ให้แลกเปลี่ยน และสรุป

กิจกรรมที่ ๒ การไปเลือกตั้ง ส.ส. และการปกครองท้องถิ่น (สำหรับนักเรียนนักศึกษาที่มีสิทธิเลือกตั้งแล้ว)

๑. เมื่อมีการเลือกตั้ง ส.ส. / ส.ว. หรือ การเลือกตั้งท้องถิ่น (กทม. อบจ. เทศบาล อบต.) ให้อาจารย์ถามว่าเรามีการเลือกตั้ง ส.ส./ส.ว./การเลือกตั้งท้องถิ่น ไปทำไม ผู้แทนหรือองค์กรเหล่านี้มีบทบาทหน้าที่อะไร ให้นักเรียนนักศึกษาไปค้นมาตอบ

๒. ให้นักศึกษาไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

๓. จากนั้นมาพูดคุยในห้อง โดยแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๔ กลุ่ม โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

(๑) องค์กรเหล่านี้มีหน้าที่อะไร

(๒) ไปเลือกตั้งแล้วรู้สึกอย่างไร / นักศึกษาที่มีสิทธิแต่ไม่ไปเลือกตั้งมีเหตุผลอะไร

(๓) นักศึกษาแต่ละคน เลือกพรรคการเมืองใด หรือ ผู้สมัครคนไหน ด้วย เหตุผลอะไร (ไม่ต้องคุยกันว่าใครเลือกพรรคอะไร) หรือกากบาทในช่อง ไม่ประสงค์ลงคะแนน หรือ ทำบัตรเสีย ด้วย เหตุผลอะไร

(๔) นักศึกษาเลือกแบบแบ่งเขตและแบบบัญชีรายชื่อเป็น พรรคเดียวกัน หรือไม่ เพราะเหตุใด

(๕) นักศึกษาได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการไปเลือกตั้ง

๔. ให้ประธานหรือรองประธานนำเสนอหน้าห้อง อาจารย์บันทึกประเด็นเป็นตาราง ให้แลกเปลี่ยนทั้งห้อง และสรุป

๔. สรุป

รูปแบบกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ได้นำเสนอไปทั้งหมดนี้ ผู้สอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและแนวทางของตัวผู้สอนเอง สิ่งที่ต้องทำคือ “การลงมือทำ” เปรียบเสมือนการทำอาหาร ไม่มีใครทำอาหารเป็นมาตั้งแต่เกิด ตอนแรกเริ่มที่เราจะทำอาหารไม่เป็นก็ต้องเปิด “ตำราทำอาหาร” และทำตามขั้นตอนที่เขียนไว้ในตำรา โดยพ่อครัวหรือแม่ครัวสามารถ “ปรุง” ให้เหมาะสม และถูกปากกับผู้รับประทานได้ เมื่อทำไปแล้วก็จะค่อยๆ ทำเป็นอาหารเป็น เกิดการเรียนรู้และทักษะ จนกระทั่งทำอาหารข้าวเป็นด้วยตนเอง ไม่ต้องเปิดตำราอีกต่อไป และสามารถที่จะ “ออกแบบ” หรือคิดค้น ตำราใหม่ๆ ด้วยตนเองได้

การศึกษาเพื่อสร้าง “ความเป็นพลเมือง” ก็เป็นเรื่องทำนองเดียวกัน สำคัญที่สุดคือผู้สอนต้องยึดหลักการสำคัญที่สุดคือ ผู้สอนเป็น “วิทยากรกระบวนการ” ที่จัดกระบวนการเรียนรู้ใน “แนวระนาบ” ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาความเป็นพลเมืองในข้อต่างๆ ให้มีขึ้นมาด้วยตัวของผู้เรียนเอง โดยผู้สอนจะไม่ใช้แค่เพียง “สอน” แต่จะ “เรียนรู้” ร่วมกันไปกับผู้เรียน และจะเกิดความเชี่ยวชาญชำนาญการในการจัดการเรียนการสอนเพื่อการสร้างความเป็นพลเมืองขึ้นมาในที่สุด.